

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Gezin Gezien

Symposium georganiseerd door Parlan, instelling voor jeugdhulpverlening in Noord-Holland Noord, 17 mei 2005 te Hoorn

Sinds enige jaren is Parlan bezig met een omvangrijk project om vraag- en gezinsgericht werken in alle afdelingen en geledingen tot de centrale, dragende visie van de instelling te maken. Dit symposium was een feestelijke markering van een faseovergang in dit project, het voltooiën van een intensieve systeemtherapeutische in-service training door veertien medewerkers. Hiermee beschikken alle afdelingen van de instelling over een gekwalificeerde systeemtherapeut, met de taak de systeemvisie verder uit te bouwen in de instelling. Hun eindwerkstukken zijn uitgegeven in een boekje dat tot slot van het symposium aan alle deelnemers werd uitgereikt (een recensie daarvan vindt u in de rubriek *Boeken*).

De stadsschouwburg van Hoorn zat bomvol met honderden jeugdhulpverleners uit het hele land. Het symposium bestond uit drie lezingen en een demonstratie van een gezinsessie. De organisatie en de public relations waren hecht doortimmerd. Bindend element was een schuifpuzzeltje met de letters van 'gezin gezien', dat als logo ook was afgebeeld op het boek, op de symposiumfolder en op de tas waarin boek en puzzeltje werden uitgereikt. Slim vanuit PR-oogpunt was ook de uitreiking van het eerste exemplaar aan iemand uit de politiek, Ella Kalsbeek, lid van de Tweede Kamer voor de PvdA. De enige tekortkoming in de organisatie vond ik dat het hele programma te laat startte en de tijd voor alle onderdelen zo krap was bemeten dat de achterstand niet meer ingelopen kon

worden. De aan het eind geplande discussie moest vervallen, terwijl ik graag reacties uit de rest van jeugdzorgland had gehoord.

Na de inleiding door Dick de Graaf, directeur Zorg van Parlan, begon de middag met een lezing van Theo Doreleijers, hoogle- raar kinder- en jeugdpsychiatrie, over de biopsychosociale ontwikkeling van kinderen en jongeren, de interactie tussen aangeboren aanleg en omgeving, risicofactoren daarin, beloop en diagnostiek van gedragsproblemen en -stoornissen, en de diagnostiek van de opvoedingssituatie. Er wordt steeds meer bekend over de invloed van aangeboren eigenschappen, zoals lage of hoge prikkelbaarheid van het zenuwstelsel van een baby, maar we hoeven niet bang te zijn dat de psychosociale wetenschappen en hulpverlening verdrongen zullen worden door een uitsluitend biologische kijk, integendeel zelfs. Enerzijds wordt die aangeboren aanleg beïnvloed door psychosociale en omgevingsfactoren, zoals bijvoorbeeld angst en stress van de moeder tijdens de zwangerschap, anderzijds hangen de latere effecten van die aangeboren predisposities weer in hoge mate af van de interactie met de omgeving.

Elleke Berkvens, in diverse functies werkzaam in de jeugd-GGZ, had haar presentatie 'Houd de moed erin' genoemd. Al vanaf haar ontstaan is de gezinstherapie betrokken geweest bij jongeren met ernstige gedragsproblemen (Minuchin, Haley). Recent staat de gezinstherapie in de jeugdzorg weer volop in de belangstelling omdat ze benaderingen te bieden heeft waarvan de effectiviteit bewezen is, zoals Functional Family Therapy (FFT) en Multi Systemic Therapy (MST). Door het mondiger worden van cliënten en andere vakmatige en maatschappelijke ontwikkelingen is de positie van

de therapeut in de nieuwere benaderingen echter aanzienlijk veranderd, van degene die de controle over de therapie moet hebben naar iemand die gericht is op de vraag van en de samenwerking met het gezin.

Tot de uitgangspunten van FFT en MST behoort het herstel van de affectieve banden in het gezin (dit wordt belangrijker geacht dan het herstel van de hiërarchie, omdat er al zo veel dwingende interacties zijn) en het benutten van sterke kanten van het gezin en de leden. Weerstand bestaat niet; het motiveren en opbouwen van sterke werkrelaties met alle gezinsleden is de taak van de therapeut. Een belangrijke techniek hierbij is het invoegen en het in elke fase steeds weer ombouwen van beschuldiging en verwijt naar samenwerkingsrelaties, beide met behulp van *reframing* of *reattributie*. Desnoods steeds opnieuw wordt een aansprekende positieve betekenis gezocht voor het gedrag van elk der gezinsleden en wordt ernaar gestreefd die betekenissen te verbinden tot één gedeelde visie en doel. Berkvens legde er de nadruk op dat in een sterk geprotocolleerde behandelmethodede als de FFT het protocol geen keurslijf, maar juist een steun vormt; creatief improviseren blijft mogelijk en nodig.

Berkvens illustreerde haar verhaal met een casus van een opnieuw samengesteld gezin, waarvan de reden van aanmelding het regeloverschrijdende gedrag van de jongste zoon van veertien was en de ruzies tussen hem en de Oost-Europese stiefmoeder, die vanuit haar cultuur sterk aan hiërarchie hechtte. Vader probeerde geen partij te kiezen, maar vormde – door het gebrek aan steun aan zijn vrouw – een geheime coalitie met zijn zoon. Het biologisch gezin had sociaal gezien een turbulente voorgeschiedenis (onder andere alcoholisme en banden met criminele kringen). De eerste ronde van invoegen en *reframing* ('alle gezinsleden zijn

bezig zich aan te passen aan de vele veranderingen door de nieuwe samenstelling van het gezin') mislukte; moeder wilde niet meer op gesprek komen en keerde naar haar eigen land terug. De ouders voelden zich kennelijk onvoldoende gevalideerd. In zo'n geval moet de therapeut niet aarzelen *outreaching* op te treden: zij belde het gezin, maakte excuses en werkte verder met vader en zoon om via een succesvollere *reframing* toch tot een gedeeld behandelplan te komen.

De lezing door Alfred Lange, hoogleraar relatie- en gezinstherapie, was getiteld 'Kunnen opvoedingstechnieken bijdragen aan preventie van criminaliteit?', een vraag waarop zijn antwoord een stellig 'ja' was. Hij besprak het belang van hiërarchie. In zijn opvatting moet een positief gerichte opvoedingshiërarchie niet verward worden met autoritair optreden of het onderschikken van het kind. Een heldere hiërarchie behelst het betonen van respect en vertrouwen jegens het kind, en het opbouwen van het zelfvertrouwen van het kind. Al in de Talmoud staat dat opvoeden en boosheid niet samengaan, vertelde een chassidische cliënt hem eens, en dat leert Lange ook aan ouders, samen met een overzichtelijk aantal pedagogische principes zoals kleine stapjes nemen, beloningen en complimenten geven en haalbare sancties stellen.

Lange illustreerde dit met een fragment uit een gezinstherapie, waarbij opviel dat hij het broertje en de marginale vader verder buitenspel liet en zich richtte op de centrale opvoedingsrelatie tussen moeder en aangemeld kind, vanuit de positie van leermeester in opvoedingsvaardigheden. Vanuit sommige andere benaderingen in de systeemtherapie zouden dit twee doodzonden zijn die zelfs contraproductief zouden kunnen uitwerken, maar er zijn vele wegen die naar Rome lei-

den. Tot slot beschreef Lange in het kort de onder zijn leiding ontwikkelde Ouder-Kind-Interactie-Vragenlijst, de OKIV-R.

Na de presentatie van het eerdergenoemde boek met afstudeerartikelen en de pauze – waarin we als blinde mollen van de donkere zaal overgingen naar het verblindende licht van de zon op het IJsselmeer – gaf Joep Choy als opleider van de afstudeerders een demonstratie van twee gezinsgesprekken, een gespeelde versie van een echte casus. Ellen Aptroot ontlokte daarbij commentaar aan het *reflecting team* van de veertien afgestudeerde gezinstherapeuten. Het betrof een gezin met twee puberdochters, moeder en stiefvader (of, gezien zijn positie, vooral moeders partner), aangemeld wegens de strijd om de regels tussen moeder en oudste dochter.

Tot aan de eindinterventie, een regelrecht directieve huiswerkopdracht die niet zou hebben misstaan in de keuken van Lange, ging Choy bijna uitsluitend vragend te werk, met directe of meer circulaire vragen. Vragen vol impliciete suggesties, die weerstand omzeilen. Mooi vond ik dat Choy toestemming van de opvoeder(s) vraagt zodra hij een beladen terrein nadert, zoals de omstreden relatie van de dochters met hun eigen vader. Verder werd er veel (ook weer vooral vragenderwijs) *reframing* toegepast. Moeders verzet tegen omgang van de oudste dochter met vader werd bezorgdheid dat hij hen op dezelfde manier zou laten vallen als hij haar had laten vallen. Partijkeuze werd menen (al of niet terecht) dat iemand steun nodig heeft. Ruziemaken werd een (vergeefse) poging om elkaar te overtuigen, en werd geëxternaliseerd als machtiger dan elk van de ruziemakers.

Ten slotte concludeerde Choy dat de gezinsleden alleen konden toekomen aan de belangrijke onderwerpen die hen bezighiel-

den als moeder en dochter de ruzies konden parkeren. Daarvoor moesten ze elke avond oefenen met ruziemaken, waarna moeder degene was die de oefening na tien minuten moest stoppen. Dit als bevestiging van de ouderrol, met de elegante uitleg: kinderen hebben het recht dat hun ouders het voortouw nemen, een principe dat ook Lange al naar voren bracht. Moeders man en het zusje kregen de taak om te bewaken dat er geoeftend werd. Bij spontane ruzies ‘mocht moeder gaan proberen’ het stoppen ook al toe te passen. Moeders verzet (‘Moet ik me dan maar alles laten welgevalen?’) werd gepareerd met de voorspelling dat moeder zou merken dat dochter het niet lang zou volhouden. De ruzieopdracht lijkt me geen regelrechte paradox, bedoeld om het problematische gedrag te blokkeren, maar eerder een mooi voorbeeld van een judoachtige interventie, die aansluit bij een bestaand en hardnekkig patroon om dat patroon een andere betekenis en een ander verloop te geven.

In de volgende sessie was de sfeer al veel lichtvoetiger geworden. Het verplichte ruziemaken was, zoals te verwachten, uitmondend in gelach. De therapeut ving twijfels en te hoge verwachtingen op door te zeggen: ‘Eén zwaluw maakt nog geen zomer, dus vooral doorgaan met oefenen’. Deel van de vervolgstراتيجية was moeder te verleiden beide dochters het contact met hun biologische vader toe te staan (en daardoor tegelijk de huidige partnerrelatie in het gezin te versterken) onder het motto ‘Met een contactverbod maak je hun vader pas echt belangrijk’.

Al met al was het symposium qua vorm en inhoud een manifestatie van zelfvertrouwen, visie en verantwoordingsbereidheid, in een tijd dat de jeugdhulpverlening zwaar onder vuur ligt van media en politiek en

financieel sterk ondergewaardeerd wordt. Ik ben ervan overtuigd dat de systeemkijk bij uitstek het integrerend kader kan en moet zijn in de jeugdhulpverlening, en het is verheugend om te zien hoe een hele instelling bezig is zich daar op alle niveaus voor in te zetten.

Jolanthe de Tempe

Narrative therapy and the scaffolding of therapeutic conversations

Workshop door Michael White, georganiseerd door Feelings & Context en het Lorentzhuis, 19 en 20 mei 2005 te Antwerpen

Michael White opende de workshop met een persoonlijk verhaal over hoe hij van het idee van 'landkaarten' is gaan houden. Afkomstig uit een arbeidersgezin, waar niet gereisd werd, was het bekijken van landkaarten en het reizen in zijn fantasie zijn favoriete tijdverdrijf.

Kaarten, aldus White, helpen je om je te oriënteren, om je positie te bepalen. Ze leggen noch de weg, noch het doel vast. Hierin zitten de overeenkomsten met een therapeutisch proces. Wanneer je daarmee begint, sta je in een onbekende omgeving en weet je niet waar het naartoe gaat. Therapie beweegt zich in het gebied tussen dat wat bekend en vertrouwd is (*known and familiar*) en dat wat mogelijk is te weten (*possible to know*). In het therapeutisch gesprek wordt dit gebied verkend. Om helpend te zijn in deze verkenning moeten de gestelde vragen voldoende dicht liggen bij dat wat bekend en vertrouwd is om begrepen te kunnen worden én voldoende daarvan verschillen om de weg te vinden naar dat wat mogelijk is te weten. Wanneer het gat te groot is, raak je de weg kwijt.

De 'kaarten' van White ordenen de verschillende gebieden waarover vragen gesteld kunnen worden. Ze bieden een soort routebeschrijving die je wijst langs welke weg je een bepaald doel kunt bereiken, welke vragen je daarvoor kunt stellen. Hiermee zet je de steigers (*scaffolds*) voor het therapeutisch gesprek. Het uiteindelijke doel van dat gesprek is mensen helpen te komen tot een nieuwe betekenisgeving in hun leven, van waaruit ze nieuwe ideeën kunnen ontwikkelen over hoe te handelen.

Zoals bekend geven mensen, in de narratieve visie, betekenis aan hun leven door hun ervaringen te ordenen tot een verhaal. Gebeurtenissen worden in een bepaalde volgorde geordend volgens een tijdslijn met een bepaalde plot. Mensen voelen zich somber, zeggen 'depressie' en vertellen een verhaal over hoe ze tot nu toe geleefd hebben, welke ervaringen op bepaalde tijdstippen in hun leven in een bepaalde openvolging het verklaarbaar of zelfs onvermijdelijk hebben gemaakt dat ze nu een 'depressie' hebben. In de therapie daag je mensen uit betekenis te geven aan de genegeerde elementen in hun leven om zodoende te komen tot een ander verhaal met een andere plot. Whites eerste aanname is dat ieder mens hiertoe de vaardigheden heeft. Zijn tweede aanname houdt in dat de therapeut zich uit het centrum van het gesprek moet halen om de verhalen van de cliënt centraal te kunnen laten staan. Zijn derde aanname is dat mensen vele verhalen hebben. De dominante verhalen van mensen